

SİYASAL SUÇ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ar.Gör. Hasan Sınar*

I. Giriş

Siyasal suç kavramının içeriği, öğretilerde eskiden beri süregelen tartışmalara konu olmuş ancak siyasal suçun tam olarak neyi ifade ettiği konusunda bir fikir birliğine ulaşılamamıştır. Bu konuda, karşılaştırmalı hukuk sistemlerinde, öğreti ve yasaların yanı sıra, uluslararası andlaşmalarda da yeknesak bir tutum benimsenememiş ve konuya bir açıklık getirilmesi, birçok ülkede öğreti ile içtihadi gelişime bırakılmıştır¹.

Siyasal suçu tanımlamak üzere ileri sürülen çeşitli görüşlerin bulunması, devletlerin özellikle suçluların iadesi müessesesini işletirken, değerlendirmelerini farklı kıstaslara dayandırmalarını sonuçlamıştır. Bu anlamda, iade tasarrufu genellikle, iade talep eden devlet ile kendisinden iade talep edilen devletin siyasal konumlarına ve yaklaşımlarına göre şekillendirildiği için, buradan kaynaklanan görecelilik, siyasal boyut ta-

---

* İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Usul Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

1 Naci Şensoy, "Siyasi Suçlar" İÜHFM, 1951, C: XVII, Sy: 1-2, s. 57; Faruk Erem, "Uçak Kaçırma Olaylarının "Siyasal Suç" Kavramına Etkisi", AÜSBFD, C:XXVII, Sy:3, 1972, s. 416; Hamide Zafer, Ceza Hukukunda Terörizm-Milletlerarası Metinler ve 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun Işığında-, Beta Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 106. İleride değineceğimiz üzere, karşılaştırmalı hukukta - totaliter rejimler dışında - genellikle benimsenen eğilim, ceza yasalarında siyasal suçun tanımlanmaması yönündedir. Ancak siyasal suçun hukuksal bir tanımının yapılabilmesinin yarattığı güçlükler bazı ülkelerde, siyasal suçların alanını belirlemek üzere ceza yasalarında bu suçların tek tek sayılması suretiyle aşılmaya çalışılmıştır. bkz. Fahir Hadi Armaoğlu, "Belçika Kaidesi ve Siyasal Suçluların İadesi Meselesi", Adalet Dergisi, C: 45, 1951, s. 1593.

şıyan uluslararası suçlarla mücadelenin bir hayli zorlaşmasına neden olmuştur.

Bu durumun yarattığı sakıncayı bir ölçüde de olsa giderebilmek için, Uluslararası Ceza Hukuku'nda yapılan andlaşmalarda, hangi suçların siyasal suç olamayacaklarının belirlenmesi suretiyle, bu konuda devletlerin sahip oldukları görecelik alanı daraltılmaya çalışılmaktadır. Ancak genelde uluslararası andlaşmalarda taraf devletlere tanınan çekince koyma yetkisinin, bu andlaşmaların etkilerini zayıflatan ve objektif bir siyasal suç anlayışının benimsenmesi olanağını daraltan bir unsur olarak ortaya çıktığını belirleyebiliriz.

II. Tarihsel Gelişim

Siyasal suç kavramını tarihsel açıdan ele aldığımızda, bu kavramın neredeyse devlet adı verilen örgütlü yapılanmaların ilk ortaya çıkışı ile yaşıt bulunan çok eski bir kavram olduğunu belirleyebiliriz.

Devlet yapılanmasının ilk olarak ortaya çıktığı dönemlerde, bu yapılanmanın iç ve dış güvenliğine karşı işlenen suçlar, son derece ağır ve şiddetli cezalar ile karşılanmışlardır². Nitekim eski çağın örgütlü yapılanmaları olan Mısır, İran, Hint, İran ve Çin hukuk sistemlerinde siyasal suç olarak nitelendirilebilecek birtakım eylemleri gerçekleştirenlerin çok ağır cezalara çarptırıldıkları ve bu dönemde özellikle dini örgütlenmenin taşıdığı büyük önem nedeniyle, din ve devletin korunması arasında bir fark gözetilmeyerek, dine ve din adamlarına karşı işlenen suçlara da siyasal bir özellik kazandırıldığı görülmektedir³.

Eski Yunan'da ise siyasal suç kavramı yalnızca imparatorun kişiliğine bağlı sayılmamış⁴, aksine siyasal suç özelliği gös-

² Tahir Taner, Ceza Hukuku, Umumi Kısım, İstanbul, 1949, s. 108.

³ Siyasal suçun İlk Çağ hukuk sistemlerindeki yerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Köksal Bayraktar, Siyasal Suç, İstanbul, 1980, s. 2 vd.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Çetin Özek, Siyasal İktidar Düzeni ve Fonksiyonları Aleyhine Cürümler, İstanbul, 1967, s. 12.

teren bir eylem, imparatorun kişiliğinden sıyrılarak, "site" örgütlenmesinin üstün menfaatlerinin ihlali olarak değerlendirilmiştir. Bu anlayışın sonucu olarak ise, siyasal suç failleri, eylemlerinin karşılığı olarak ölüm cezası, malvarlıklarının müsaderesi, cesetlerinin site dışına atılması gibi cezalara çarptırılmışlardır⁵.

Buna karşılık Roma hukukunda siyasal suç, imparatorun kişiliği ile bütünleştirilmiş ve bu durum günümüze kadar uzanan ve devlet başkanına karşı işlenen suçlarda iadenin işletilmemesi ilkesinin kaynağını oluşturan "*crimen majestatis*" kavramının ortaya çıkmasını sonuçlamıştır⁶. Belirtelim ki Roma hukuku döneminde siyasal suçun kapsam ve içeriği, imparatorluğun çeşitli dönemlerinde farklı olarak algılanmış ve benzer şekilde siyasal suçlara uygulanacak yaptırımlar da süreç içerisinde belirli değişikliklere uğramışlardır. Söz gelimi cumhuriyet döneminde siyasal suç, devletin siyasal otoritesinin ihlali olarak anlaşıldığı ve bu dönemde siyasal suç faillerine ülke dışına çıkarma cezası verildiği halde⁷; imparatorluk döneminde, imparatorun yüce ve kutsal kişiliğinin ön plana çıkartılmasının bir sonucu olarak siyasal suçların sayısı bir hayli artırılmış ve siyasal suç faillerine de mutlak ölüm cezası uygulanmaya başlanmıştır⁸.

Roma hukukunda ortaya çıkan "*crimen majestatis*" kavramı, Orta Çağ ve Yeni Çağ dönemlerinde de etkisini göstermiş ve zaman içerisinde kilisenin ülke yönetimlerinde söz sahibi olmaya başlaması ile paralel olarak din adamları da bu ayrıcalıktan yararlanmışlardır. Siyasal suçlar, tüm bu çağlar boyunca ülkedeki siyasal iktidarın sahibi olan krala, ülkenin iç ve dış güvenliğine ve siyasal bütünlüğüne karşı işlenen suçlarla bir

5 Bayraktar, s. 4-5.

6 Çetin Özek, "Devletin Şahsiyeti Aleyhine Cürümlerin Genel Prensipleri", İÜHFM, C: XXXII, 1967, Sy: 2-4, s. 612-613.

7 F. Grivas, L'extradition et les délits politiques, 1894, s. 66'dan zikreden Bayraktar, s. 7.

8 N. Ladhavi, L'évolution de la notion de délit politique (Yayınlanmamış doktora tezi), Paris, 1950'den zikreden Bayraktar, s. 7-8.

arada düşünölmüşler ve bu anlayışın sonucu olarak çok ağır yaptırımlar ile karşılanmışlardır⁹. Hatta, bu suçlar açısından hazırlık hareketleri, failerin eylemin icrasına başlamadan bir araya gelmiş olmaları dahi onların cezalandırılmaları için yeterli sayılmıştır¹⁰.

Bu şekildeki bir düşüncenin diğere bir yansıması ise, uluslararası hukukta iade müessesesinin 18. Yüzyıla kadar yalnızca siyasal suçlular hakkında uygulanması şeklinde olmuştur. Elbette bu tarz bir uygulamada, Orta Çağ ve Yeni Çağ'da hükümdarların genelde birbirleri ile akraba olmalarının ve buradan kaynaklanan bir ortak menfaat düşüncesinin de payı bulunmaktadır¹¹.

Siyasal suçlar konusunda egemen bulunan bu düşünce tarzı, 18. yüzyılın sonlarından itibaren yavaş yavaş ortadan kalkmıştır. Bu anlamda 1789 Fransız İhtilali ve sonrasında yaşanan gelişmelerin siyasal suçlara ilişkin olarak o döneme kadar geçerli bulunan anlayış karşısında hem olumlu hem de olumsuz birtakım sonuçları olmuştur. İhtilalin neden olduğu temel olumsuz etkiyi, özellikle 1792-1794 yılları arasında gelişen terör rejiminde gözlemleyebilmek olanaklıdır. Şöyle ki, bu dönemde, yeni kurulan rejime karşı olanlar son derece sert bir şekilde cezalandırılmışlar, hatta terör tehdidini daha da egemen kılmak için, ceza muhakemesi usulleri değiştirilmiş ve binlerce kişi şüphelilerin dahi adeta suçlu sayıldığı bir adli mekanizma çerçevesinde ağır işkencelere maruz kalmış ya da öldürölmüştür¹².

⁹ Sulhi Dönmezer-Sahir Erman, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C:III, 11. Bası, İstanbul, 1994, s. 484 vd.

¹⁰ Siyasal suçlarda hazırlık hareketlerinin cezalandırılması rejimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Çetin Özek, "Devletin Şahsiyetine Karşı Suçlarda Cezalandırılan Hazırlık Hareketleri", IÜHFM, 1963, C: XXIX, No:3'ten Ayrı Bası, s. 2 vd.; Ayrıca bkz. Hamide Zafer, "Siyasi Suç", Prof. Dr. Kenan Tunçomağ'a Armağan, İstanbul, 1997, s. 536.

¹¹ Feridun Yenisey, Milletlerarası Ceza Hukuku, Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri ve Mevzuatı, Beta Yayınevi, İstanbul, 1988, s. 111.

¹² Gerd Van Den Heuvel, *Terreur, Terroriste, Terrorisme*, Hrsg. Rolf Reichard und Eberhard Schmitt, *Handbuch Politischer Grundbegriffe in*

Buna karşın aynı Fransız ihtilalinin sonucu olarak, "egemenliğin sahibi" değişmiş ve devlet başkanına karşı işlenen suçlar ile dine karşı işlenen suçlar ve günah kavramları arasında esaslı bir ayırımı gidilmesi esası benimsenmiştir¹³. Yine devrimin getirdiği liberal anlayışın yarattığı ılımlı rüzgarlar sayesinde, siyasal suç faillerine ölüm cezası verilmemesi fikri gelişmiş ve bunlara daha hafif yaptırımlar uygulanması düşüncesi savunulmaya başlanmıştır¹⁴. Buna bir de, siyasal suçluların hırsızlık, yağma, ırza geçme gibi adi suçlara karışmama ve yalnızca kendi idealleri uğruna kendilerince zorba buldukları iktidara karşı mücadele eden kişiler olmalarının yarattığı sempatinin eklenmesi ile, 19. Yüzyıldan itibaren, siyasal suçlular, çok daha hoşgörülü olarak karşılanmışlardır¹⁵. Bunun sonucunda, bu dönemde siyasal suçlulara uygulanan ölüm cezasının kaldırılması ve alternatif yaptırımların benimsenmesi düşüncesi egemen olmuş ve ayrıca siyasal suçlular hakkında iade müessesesinin de işletilmemesi esası benimsenmiştir¹⁶.

Ancak, siyasal suç faileri hakkındaki bu pembe tablo pek uzun sürmemiş ve 20. Yüzyılın başlarından itibaren, liberal görüşe karşıt olarak ortaya çıkan otoriter akımlar ve özellikle faşist düşüncenin gelişmesi ile birlikte, liberal devletler de kendilerini güvence altına almak üzere çeşitli önlemler alma yoluna gitmişlerdir¹⁷. Bu süreçte yaşanan iki büyük dünya savaşı da, siyasal suçlara ilişkin geliştirilen bu hoşgörülü yaklaşımı olumsuz etkilemiş ve devletin varlığına ve güvenliğine karşı işlenen suçların siyasal suç sayılmayacakları vurgulanarak siyasal suçun koruma alanı daraltılmaya çalışılmıştır. Nitekim,

---

Frankreich 1680-1820, München, 1985, s.120'den zikreden Zafer, "Siyasi Suç", s. 537.

13 Ayrıntılı bilgi için bkz. Çetin Özek, Devlet Başkanına Karşı Suçlar, İstanbul, 1970, s. 29 vd.

14 Çetin Özek, Devlete Karşı Suçlar, İstanbul, 1976, s. 13.

15 Eralp Özgen, Suçluların Geri Verilmesi, Ankara, 1962, s. 79; Dönmezer Erman, C: III, s. 485.

16 Şensoy, s. 55; Armaoğlu, s. 1596; Bayraktar, s. 43.

17 Ayrıntılı bilgi için bkz. Çetin Özek, Siyasal İktidar....", s. 21; Çetin Özek, "Devletin Şahsiyeti Aleyhine Cürümlerin Genel Prensipleri", s. 614 vd.

son çeyrek yüzyılda beliren ve gerek ulusal gerekse uluslararası düzlemde tehlikeli boyutlara ulaşan terörizm eylemleri de siyasal suç konusundaki hoşgörülü yaklaşımın neredeyse bütünüyle ortadan kalkmasını sonuçlamış bulunmaktadır. Bu kapsamda, siyasal özellik gösteren pek çok suçun cezası ağırlaştırılmış, hazırlık hareketlerini suç olarak düzenleyen yeni yasalar ihdas edilmiş ve şiddet kullanarak mevcut düzeni değiştirmeye yönelen eylemler, sonuç meydana getirmeseler dahi yaptırımlarla karşılanmışlardır¹⁸.

III. Siyasal Suçun Tanımlanması

Siyasal suçun niteliğini ortaya koyacak unsurların belirlenmesinde karşılaşılan zorluklara benzer olarak, siyasal suç – adi suç ayırımını belirleyecek kıstasların ortaya konulmasında da birtakım sıkıntılarla karşılaşılmıştır¹⁹. Bu nedenle, siyasal suçlar ile adi suçlar arasındaki ayırımı ortaya koyan kıstasların belirlenmesi ve bu kapsamda siyasal suçun tanımlanması konusunda çeşitli ülkelerde farklı sistemlerin benimsendiği görülmektedir.

Giriş bölümünde de belirttiğimiz üzere, karşılaştırmalı hukukta genellikle benimsenen ve bizim de katıldığımız yaklaşım, ceza yasalarında siyasal suçun tanımlanmaması yönündedir. Gerçekten siyasal suçlar gerek eylemi gerçekleştirenlerin amaçları gerekse eylemlerin niteliği yönlerinden çeşitli özellikler taşırlar. Benzer olarak, ihlal edilen hukuksal menfaatin niteliği de her somut olayda farklı bir şekilde ortaya çıkabilir. O halde siyasal suçların sahip buldukları bu göreceli ve değişken özellikler gözönüne alındığında, bu suçların yasa tarafından tanımlanmaması ve böylece yargıçların önceden bağlanmadan, önlerine gelen somut olayın özelliklerini inceleyerek bir değerlendirme yapabilmelerine olanak tanınması, en doğru çözüm olacaktır²⁰.

¹⁸ Dönmezer-Erman, C:III, s. 488.

¹⁹ Sulhi Dönmezer, "Milletlerarası Tedhişçilik" İÜHFM, C: XLIV, Sy: 1-4, 1980, s. 58.

²⁰ Şensoy, 57.

Bu konuda izlenen diğer bir yöntem ise, mülga 1830 Fransız Ceza Yasası'nda olduğu gibi, siyasal suçların ceza yasasında tek tek sayılması ya da bu suçlar için adi suçlardan farklı yaptırımlar öngörülmesi suretiyle, bu sayılan ya da farklı yaptırımları gerektiren suçların, siyasal olduğunun belirtilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır²¹.

Buna karşın özellikle totaliter rejimlerin egemen olduğu dönemlerde ceza yasalarında siyasal suçun açık bir tanımının yapılması yoluna gidildiği de görülmektedir. Söz gelimi 1930 İtalyan Ceza Yasası'nın 8. maddesinde "Ceza yasasının uygulanmasında devletin siyasal bir yararını veya vatandaşın siyasal bir hakkını ihlal eden suç, siyasal bir suçtur. Tamamen veya kısmen siyasal saikler altında işlenmiş olan adi suç da siyasal sayılır" şeklinde bir siyasal suç tanımı yer almakta; 1929 tarihli Alman Ceza Yasası'nda da benzer bir siyasal suç tanımı yapılmaktadır²².

Belirtelim ki, Türk Ceza Yasası, bir siyasal suç tanımı getirmeyerek ve ayrıca siyasal suçların sayılması yöntemine de itibar etmeyerek, siyasal suçun belirlenmesi işlevini tamamen öğretisi ve içtihadı bırakmış bulunmaktadır. Ceza yasamızın bu yaklaşımı, karşılaştırmalı hukuktaki eğilim ve düzenlemelere uygun bir nitelik taşımaktadır.

IV. Siyasal Suçu Açıklayan Teoriler

Ceza hukuku öğretisinde siyasal suçu açıklayan başlıca iki ana teori bulunmaktadır²³. Bunlardan ilki, suç ile ihlal olunan hukuksal yarardan yola çıkan ve suçun hukuksal konusunu esas alarak, devletin siyasal düzenine karşı işlenen suçları siyasal suç sayan "objektif teori"dir. Bu teoriye göre devletin varlığına, iç ve dış güvenliğine yönelen eylemler, siyasal suç olarak belirlenmektedir.

²¹ Taner, s. 114; Şensoy, s. 57.

²² Taner, s. 115, dp. 2.

²³ Teoriler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bayraktar, s. 70 vd.; Dönmezer-Erman, C:III, s. 490 vd.; Erem, "Uçak Kaçırma...", s. 416; Armaoğlu, s. 1594-1595.

Diğeri ise, siyasal suçu belirlerken, failin saikini ve amacını esas alan ve bir suçta ancak saik veya amaç siyasal ise, o suçu siyasal suç sayan "sübjektif teori"dir. Görüldüğü üzere, sübjektif teori, objektif teoriden farklı olarak failin gerçekleştirdiği eylemi değil, faili bu eylemi gerçekleştirmeye yönelten saiki esas almaktadır. Bu nedenle sübjektif teoriyi savunanlara göre, bir eylem devlete ilişkin yararları doğrudan doğruya zarara uğratsa bile bu eylemi gerçekleştiren kişi ya da kişiler siyasal bir amaçla hareket etmiyor ve söz gelimi intikam, hırs, garez gibi kişisel bir duygunun etkisi altında eylemlerini gerçekleştiriyorlarsa, artık bu eylemin siyasal bir suç olarak nitelendirilebilmesi olanaksızdır.

Bu iki ana teoriden objektif teori, siyasal suçun alanını alabildiğince daraltırken, sübjektif teori de alabildiğine genişletmektedir²⁴. Bu nedenle, her iki teori arasında ara yol bulucu yeni teoriler de ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Bunlardan bir tanesi "karma teori"dir. Buna göre bir suçun siyasal suç olarak benimsenebilmesi için, hem objektif teoriye hem de sübjektif teoriye göre siyasal özellik taşıması gerekmektedir.

Diğer bir teori olan "tercih teorisi"ne göre ise, hem objektif hem de sübjektif açıdan ele alınan bir suçta haklı bir sonuca ulaşabilmek için, olayın her iki yanı arasında bir tercih yapılmalıdır. Şöyle ki, faildeki saikin, toplumsal açıdan yararlı bir isteği yansıtması ve ihlal edilen hakkın aynı değerinde sayılması halinde suç siyasaldır. Buna karşın, (yaşama hakkı gibi) öyle haklar vardır ki, hiçbir siyasal saik bu hakla boy ölçüşemez ve böyle bir durumda, bu suçun siyasal sayılmaması gerekir²⁵. Bu tarz bir durumda, ihlal edilen yarar ile hedeflenen yarar arasındaki değerlendirme ve tercih yapma yetkisi ise elbette yargıca ait olacaktır.

Nihayet, "üstünlük teorisi"ne göre ise, bir suçun siyasal olup olmadığını benimserken, eylemin adi suç özelliğinin mi

²⁴ Zafer, "Siyasi Suç", s. 540.

²⁵ Zafer, "Siyasi Suç", s. 540-541.

yoksa, siyasal suç özelliğinin mi, ağır bastığı ortaya konulmalı ve buna göre bir sonuca ulaşılmalıdır. Bu noktada, işlenen adi suçun siyasal amacı yerine getirmeye ne derece elverişli olduğunun ya da diğer bir anlatımla, devlet içinde siyasal iktidarı ele geçirme mücadelesi ile doğrudan doğruya ve etkin bir ilişki içerisinde olup olmadığının saptanması gerekmektedir.

Siyasal suçu açıklayan belli başlı teoriler bunlar olmakla birlikte, öğretide, siyasal suçu, suçun işlenme zamanına bağlayarak savaş ve ihtilal zamanında işlenen suçları her durum da adi suç sayan "harp adetleri teorisi"²⁶ gibi ya da siyasal suçu, suçun yaptırımına ya da yargılama makamına bağlayan²⁷ çeşitli teoriler de bulunmaktadır.

V. Siyasal Suç Çeşitleri

Siyasal suç kavramı, iki gruba ayrılmaktadır. Mutlak siyasal suç ve göreceli (nisbi) siyasal suç. Bu iki kavram ana hatları ile şu şekilde özetlenebilirler.

a) Mutlak siyasal Suç

Mutlak siyasal suç kavramı, doğrudan doğruya siyasal saik altında ve devletin Anayasası ile belirlenmiş siyasal düzenine karşı işlenen suçları ifade etmektedir. Bu nedenle mutlak siyasal suçlar ile adi suçlar arasındaki ayrımı belirlemek noktasında ciddi bir zorlukla karşılaşılmamaktadır.

Mutlak siyasal suçlar ile korunan hukuksal yarar, devletin siyasal ve sosyal yapısıdır. Diğer bir anlatımla, mutlak siyasal suçlar devletin devlet olmak sıfatıyla sahip bulunduğu asli hakların ihlaline yönelirler ve bu özellikleri nedeniyle adi suçlardan ayrılırlar. Mutlak siyasal suçun karakteristik özelliği ise, failin saikinden ya da amacından değil; bizatihi suç ile ihlal edilen hukuksal yarardan kaynaklanmaktadır²⁸. Burada

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şensoy, s. 60, dp. 19; Özgen, s. 72.

²⁷ Bayraktar s, 97 vd.

²⁸ Mutlak siyasal suçlara ilişkin öngörülen bu esasların kaynağını 1935

artık, failin maksadını veya niyetini araştırmaya gerek yoktur zira eylem zaten başlıbaşına siyasal bir faaliyettir²⁹.

b) Göreceli (nisbi) siyasal suç

Göreceli siyasal suç, yine siyasal bir saik altında işlenmek ile birlikte, devletin Anayasası ile belirlenen siyasal düzenin yanı sıra, kişilerin ya da devletin özel bir hakkının ihlalini de sonuçlayan eylemleri ifade etmektedir.

Göreceli siyasal suçlar, kendi içlerinde iki özelliğe bağlı olarak iki gruba ayrılmaktadırlar. Gerçekten bazı göreceli siyasal suçlarda, eylem hem siyasal nitelik hem de adi suç niteliği taşımaktadır. Öğretide bu gibi suçlara "karma siyasal suç" ismi verilmektedir. Buna karşın yine bazı göreceli siyasal suçlarda, eylem, işleniş biçimi, gerçekleşme koşulları içinde başka bazı suçlarla bağlantılar taşımaktadır. Bu nitelikteki siyasal suç ise "bağlı siyasal suç" olarak isimlendirilmektedir.

aa) Karma siyasal suç

Karma siyasal suç, gerek bir mutlak siyasal suçun gerekse bir adi suçun unsurlarını içeren birleşik bir suç kalıbını ifade etmektedir³⁰. Diğer bir anlatımla, gerçekleştirilen tek bir eylem ile hem siyasal düzenin hem de bireysel yararların eşzamanlı olarak ihlali söz konusu olmaktadır³¹. Bu özellik nedeniyle karma siyasal suçlarda bir düşünsel birleşme (fikri içti-

---

yılında Kopenhag'da yapılan VI. Ceza Hukukunu Birleştirme Milletlerarası Kongresi'nde alınan kararlar oluşturmaktadır. Şöyle ki, bu Kongre'de yapılan görüşme ve müzakereler sonucu siyasal suça ilişkin olarak "Devletin örgütlenmesine veya görevinin yerine getirilmesine, bunlardan vatandaşlar için doğan haklara karşı işlenen suçlar siyasaldır" şeklinde bir tanım kabul edilmiş bulunmaktadır. Görüldüğü üzere bu tanım mutlak siyasal suçları ortaya koyucu bir özellik taşımaktadır. Bkz. Şensoy, s. 58.

²⁹ Uğur Uzer, "Ceza Hukukunda Siyasal Suç", ABD, 1984, Sy: 6, s. 881; Zafer, "Siyasi Suç", s. 542.

³⁰ Zafer, "Siyasi Suç", s. 543.

³¹ Şensoy, s. 59.

ma) halinin bulunduğu düşüncesi savunulmaktadır³².

Karma siyasal suçlara verilebilecek en tipik örneği, devlet başkanına suikast düzenlenmesi suçu oluşturmaktadır. Gerçekten bu suçta, hem devletin siyasal düzeni hem de suikast düzenlenen kişinin kişisel yararları aynı anda, birlikte ihlal edilmektedir. Bununla birlikte, devlete ait yararların kişisel yararlarından üstün tutulmasının bir sonucu olarak, genellikle devlet başkanına suikast düzenlenmesi suçu, siyasal suç olarak kabul edilmektedir³³. Ancak belirtelim ki, siyasal suçluların iade edilmemesi kuralının istisnalarından birini oluşturan "Belçika Kuralı"³⁴ sayesinde, bu eylemlerin failleri, siyasal suçluların iade edilmemesi prensibinden yararlandırılmamaktadır.

bb) Bağlı siyasal suç

Bağlı siyasal suçta amaçlanan veya gerçekleştirilen siyasal suça bağla bağlantılı bir veya birden fazla adi suç bulunmaktadır³⁵.

Siyasal suçun süreci üzerinde yer alan bu adi suçlar, bu süreçte bulunmaları nedeniyle siyasal suça bağlanmaktadır. Buradaki bağlantı, siyasal suç ile adi suç arasında, tesadüfi olmayan, aksine failde beliren amaçsal bir ilişkiyi ifade etmektedir³⁶.

Bağlı siyasal suçlarda, siyasal suç ile adi suç arasındaki bağlantı üç şekilde ortaya çıkabilmektedir³⁷:

- Adi suç, siyasal suçu hazırlamak üzere ondan önce gelir.

32 Dönmezer-Erman, C:III, s. 514.

33 Taner, s. 122.

34 Belçika Kuralı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Çetin Özek, Devlet Başkanına Karşı İşlenen Suçlar, İstanbul, 1970, s. 1245 vd.; Ayrıca bkz. Armaoğlu, s. 1606 vd.

35 Taner, s. 117; Bayraktar, s. 113.

36 Şensoy, s. 59.

37 Peter Felchin, Das politische Delikt, Diss. Zurich, 1979, s. 116'dan zikreden Zafer, "Siyasi Suç", s. 544-545.

Örneğin, siyasal düzene karşı gerçekleştirilecek ihtilal için, esnaftan zorla para (haraç) toplanması veya bir bankanın soyulması eylemlerinde olduğu gibi

- Adi suç, siyasal suçun icrasını mümkün kılmak ya da kolaylaştırmak için siyasal suçla aynı anda işlenir. Örneğin, yine ihtilal sırasında, ihtilale müdahale edebilecek olası kolluk güçlerini etkisiz kılmak üzere, komutanların veya sorumlu amirlerin esir alınması eyleminde olduğu gibi.

- Adi suç, siyasal suçun kamufle edilmesi veya ceza kovuşturmasının engellenmesi için ondan sonra gelir. Örneğin, siyasal suç nedeniyle yargılanan sanığı, cezadan kurtarmak için yalancı şahitlik yapmak veya yargıcı tehdit etmek gibi.

Tüm bu hallerde, failin işlediği adi suç ile mutlak siyasal olan başka bir suç arasında bir bağlantı vardır ve bu bağlantı, adi suça siyasal özellik kazandırmaktadır³⁸.

VI. Türk Ceza Hukukunda Siyasal Suç

Türk Ceza Hukukunda siyasal suça ilişkin temel normatif kaynak olarak TCY'nin 9. Maddesini gösterebiliriz. Gerçekten bu maddenin 2. Fıkrasında, siyasal ve ona bağlı suçlardan dolayı bir yabancının, bir başka devlete iadesi talebinin kabul olunamayacağı düzenleme altına alınmış bulunmaktadır³⁹. Öğretide, 9. maddede yer alan "siyasi ve ona murtabit cürümler" ifadesindeki "murtabit suç" ibaresinin hem bağlı hem de karma nitelikteki siyasal suçları kapsadığı düşüncesi benimsenmektedir. Bu anlamda ceza yasamız göreceli siyasal suçları bir bütün olarak ele almış ve bunları mutlak siyasal suçlar ile aynı hukuksal rejime tabi kılmıştır⁴⁰.

Yine ceza yasamızın faile göre kişisellik prensibini düzenleyen 5. Maddesinde, yabancı ülkede suç işleyen bir Türk va-

38 Şensoy, s. 59.

39 Şensoy, s. 59; Zafer, "Siyasi Suç", s. 545.

40 Dönmezer-Erman. C:III, s. 433.

tandaşı hakkında Türkiye'de kovuşturma yapılabilmesi için, söz konusu suçun siyasal nitelikte olmamasının bir koşul olarak arandığını belirleyebiliriz.

Ancak her iki hükümde de yasakoyucu bir siyasal suç tanımını yapmaktan kaçınmış ve daha önce değindiğimiz üzere, bu konudaki takdir yetkisini, öğretisi ve içtihadı bırakmış bulunmaktadır.

Uygulamada Yargıtay'ın da siyasal suç konusunda esas alınabilecek önemli kararları bulunmaktadır.

Bunlardan ilki, "Bulgar Uçağı Olayı"⁴¹ olarak bilinen ve Bulgaristan'daki siyasal rejimden kaçan sanıkların, 30 Haziran 1948 tarihinde Varna'dan kaçırdıkları uçağı Türkiye'ye indirmeleri; ancak bunu yaparken yolda, uçakta bulunan bazı kişileri öldürmek, yaralamak ve silahla tehdit etmek gibi eylemleri gerçekleştirmeleri şeklinde gelişen olayda verilen karardır⁴².

Bu davada, Yargıtay Ceza Genel Kurulu siyasal suçu belirlerken "sübjektif teori"yi esas alarak hareket etmiş; ancak sübjektif teoriyi uygularken, geniş ve esnek bir yöntem izleyerek, işlenen adi suçun, mutlak siyasal suçla sıkı bir bağlantı içinde bulunmasını zorunlu bir unsur olarak aramamıştır⁴³.

41 Erem, "Uçak Kaçırma....", s. 412. Vd.

42 YCGK'nun 31.10.1949 tarih ve E:1/108 - K: 93 sayılı kararının tam metni için bkz. Abdullah Pulat Gözübüyük, Türk Ceza Kanunu Şerhi, C:I, Md. 1-124, Kazancı Yayınevi, İstanbul, 1988, s. 103-106.

43 ".....Adi bir suçun siyasi suç mahiyetini iktisap etmesi behemehal fiilen ve maddeten siyasi bir suçun işlenmesine veya işlenmesi tasavvur edilmesine mütevakkıf olmayıp teessüs eden rejime muhalif siyasi bir telakki besliyenlerin bu siyasi fikir telakkilerinden dolayı nefislerine ağır tehlikeler tevlit edecek surette haksız muamelelere ve aksi sabit olmayam müdafaa veçhile hususi bir nezaret ve takibe maruz kalmaları adi fiilin siyasi bir fiile irtibatının kabulüne esas teşkil edebileceğine ve hususiyle sanıkların öldürülen şahıslar ile şahsi bir garez ve husumetleri bulunmaması ve hatta ölenlerden Boris ile sağ kalan pilot Lüben ile muarefeleri bile bulunması öldürme fiilinin siyasi fikir ve akideden doğacak haksız muamelelerden kurtulmak gayesi ile ve zaruretiyle işlendiğinin bir delili bulunmasına nazaran suçun siyasi olduğuna oy çoklu-

Belirtelim ki, bu durum, Genel Kurul kararına katılmayan üyelerin karşı oy yazılarında eleştirilmiş ve sanıkların siyasal bir suçtan dolayı ülkelerinde herhangi bir ceza kovuşturmasına maruz kaldıkları ve bundan kurtulmak için adi suçu işlediklerinin sabit olmadığı ifade edilmiş bulunmaktadır.

Yargıtayımızın, siyasal suçlara ilişkin olarak verdiği diğer bir önemli kararı "Trabzon Olayı"⁴⁴ olarak bilinen ve 15 Ekim 1970 tarihinde yine bir yolcu uçağının Sovyetler Birliği'nden kaçırılarak, Trabzon Havalimanı'na indirilmesi eylemi oluşturmaktadır⁴⁵.

Bu kararda Yargıtay 1 CD, yine yukarıdaki kararda olduğu gibi, mutlak siyasal suçla doğrudan bağlantısı sabit olmayan, sadece siyasal saikle işlenen adi suçları, siyasal suça bağlı suç olarak yorumlamış ve iade müessesesinin bu suçlar hakkında işletilemeyeceği sonucuna ulaşmıştır. Böylece 1 CD, iade kapsamı dışında kalan siyasal suç kavramının geniş bir şekilde yorumlanması esasını benimsediğini ortaya koymuş bulunmaktadır.

Ancak bu kararda, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın itirazı ile dosya önüne gelen Ceza Genel Kurulu, 8 Mart 1971 tarihli kararında, siyasal suçun belirlenmesine ilişkin olarak yine subjektif teoriyi uygulamak ile birlikte, somut olayda subjektif teorinin "sınırlı"⁴⁶ olarak uygulanması gerektiği sonucuna ulaşmış ve TCY'nin 9. Maddesinin uygulanabilmesi için, siyasal bir suçun veya siyasal suça bağlı bir suçun varolması gerektiğini belirterek; somut olayda, sanıkların ülkelerindeki rejim hakkında herhangi bir faaliyet içerisinde olmadıklarını ve

---

ğuyla karar verilmiştir...." bkz. Gözübüyük s. 105; Ayrıca bkz. Erem, "Uçak Kaçırma....", s. 414.

44 Erem, "Uçak Kaçırma....", s. 407 vd.

45 YCGK'nun 08.03.1971 tarih ve E: 490 - K: 65 sayılı kararının metni için bkz. Gözübüyük, s. 120.

46 Dönmezer-Erman, C:III, s. 499, dp. 54. Belirtelim ki, öğretilerde Erem, bu kararda ulaşılan sonucu, Yargıtayımızın subjektif teoriden uzaklaşması olarak yorumlamakta; ancak Yargıtayımızın objektif teoriyi de tümüyle benimsemeyerek, daha ziyade "üstünlük teorisi"ni benimseme eğilimi gösterdiğini savunmaktadır. Erem, "Uçak Kaçırma,,,," s. 417.

bu nedenle ortada, siyasi suç olarak nitelendirilebilecek bir eylemin bulunmadığını belirtmiştir. Buna göre, yalnızca bir ülkedeki siyasi rejimi beğenmemek, istememek, adam öldürme, müessir fiil gibi adi suçlara siyasallık vasfı kazandıramaz⁴⁷. Belirtelim ki, öğretilerde CGK'nun ulaştığı bu sonuç eleştirilmekte ve bir ülkedeki rejimi beğenmeyerek o ülkeden kaçmanın, esas itibarıyla siyasi saikli bir olgu olduğu ve bu tarz bir olgu esnasında amaca ulaşabilmek için işlenen suçların siyasi suç olarak kabul edilmeleri gerektiği savunulmaktadır⁴⁸.

Kanımızca CGK'nun her iki kararda ulaşmış olduğu sonuçlar ilk bakışta birbirinden farklı gibi gözükse de, bu farklılığı bir içtihad değişikliği olarak yorumlamak hatalıdır. Zira CGK'nun her iki kararı görünüşte farklı sonuçlara ulaşmak ile birlikte, bu farklılığı yaratan husus, her iki karara konu olan

47 ".....S.S.C. Birliği'ndeki müesses rejim dolayısıyla gelecekte kendilerine tazyikte bulunulabileceği ve takibata marzu kalabilecekleri ihtimali olduğu ileri sürülmemiş olmakla beraber böyle bir ihtimal ile katil ve ağır surette yaralamak gibi suçların işlenmesi siyasi veya ona murtabit suçların işlenmesi, siyasi ve ona murtabit suçlardan sayılamaz. Aksi takdirde siyasi veya siyasi siyasi suça murtabit suçların tahdidi eğilimi karşısında siyasi suça veya ona murtabit suçlara çok geniş bir anlam verilmiş olur ki, bu da Milletlerarasındaki topluluğun menfaatlerine uygun düşmez.

Öte yandan mevcut rejimi beğenmediği, rejimin özelliklerini kendisi için tazyik olarak kabul ettiği, diğer bir deyimle mücerret rejimden kaçmak için işlenen bu gibi ağır suçları, siyasi suça murtabit suçlar olarak nitelendirmek, kanuni ve hukuki anlamda siyasi suç telakkisine aykırıdır.

Ayrıca olayın bu yönünü de belirtmek yerinde olacaktır. Subjektif doktrine göre de siyasi suçun, eylem safhasına geçmesi şart değilse de böyle bir suçun hiç olmazsa kastedilmiş, tasarlanmış bulunması icabeder. Ortada kanuni ve hukuki anlamda tasarlanmış bir siyasi suç mevcut olmadığından bu bakımdan da işlenen suçlar siyasi suça murtabit suç niteliğinde görülemez. Gerçekten, genel mantık kuralı açısından bakıldığında siyasi veya ona murtabit cürmün varlığının kabulü, biri tasarı halinde olsa dahi iki cürmün mevcudiyetini gerektirir. Tüm kararda ve kararın bu bölümünde açıklandığı üzere şüphesiz mücerret rejimden kaçmayı, siyasi suç veya siyasi suçun tasarlanması biçiminde bir suç diye nitelendiremeyiz....." Gözübüyük, s. 136.

48 Bkz. Kayıhan İçel-Süheyl Donay, Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku, 1. Kitap, İstanbul, 1999, s. 227-228.

maddi olayların değişik bir nitelik arzetmesidir. Gerçekten her iki kararı birlikte değerlendirdiğimizde, aslında Yargıtayımızın araştırmasını ortak bir unsur üzerinde odaklaştırdığını ve esas itibarıyla her iki kararda da Türkiye'ye sığınan failerin eylemlerini siyasal bir saik altında gerçekleştirip gerçekleştirmediklerini tesbit etmeye yöneldiğini belirleyebiliriz⁴⁹. Nitekim Sovyetler Birliği'nden kaçırılan yolcu uçağının Trabzon havaalanına indirilmesi olayında, failerin uçakta işledikleri suçlarda da başlangıçta bağlı siyasal suç niteliği görülmüş, fakat sonra eylemin, siyasal olmayan, kişisel saikler ile gerçekleştirildiği tesbit edilerek, uçakta işlenen suçların adi suç niteliğinde bulunduğu yargısına ulaşılmıştır⁵⁰.

VII. Siyasal Suçun Sonuçları

a) Uluslararası ceza hukuku yönünden

Siyasal suç kavramının, ceza hukuku alanında yarattığı sorunlar özellikle uluslararası ceza hukuku yönünden büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, siyasal suçun uluslararası ceza hukukunda ve özellikle iade müessesesi açısından yarattığı sonuçların irdelenmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Suçluların iadesi, bir devletin ülkesinde bulunan yahut oraya kaçmış olan ve bir başka devlet mahkemesince bir suçtan dolayı sanık veya hükümlü olan kimsenin, o kimse hakkında kovuşturma yapmaya ve yargılama sonunda verilen cezayı infaz etme yetkisine sahip bulunan devletin, isteği üzerine, o

49 İçel-Donay, s. 227.

50 Yargıtay 8. Ceza Dairesi'nin aynı doğrultudaki bir başka kararında ise şu ifadelere yer verilmektedir: "...Türkiye Cumhuriyeti ile S.S.C.B.'nin Devletler Genel Hukuku ilkeleri doğrultusunda birbirlerini, ayrı rejimde olmalarına rağmen tanıyan iki devlet bulunmalarına göre, uçak kaçırma suçunun ve buna bağlı olarak uçak içerisinde işlenen suçların sanıklarının gösterdikleri nedenleri, S.S.C.B.'deki rejimden kaçmalarının gerekçesi ve sonuç olarak siyasi suç saymaya yasa ve hukuk açısından olanak yoktur..." Y. 8 C.D.'nin 11.01. 1983 tarih ve E: 1 - K: 43 sayılı bu kararının tam metni için bkz. Gözübüyük, s. 142-143.

devlete teslim edilmesi şeklindeki yönetsel/yargısal bir işlemdir⁵¹.

Siyasal suçlar açısından ise, bu suçların tarihsel gelişim süreci ile paralel olarak siyasil suçlular bazen iade edilmiş bazen de iade kapsamı dışında tutulmuşlardır⁵².

Bugün için geçerli bulunan ise siyasil suçluların iade edilmemesi prensibidir ve bu prensip iki temel nedene dayanmaktadır:

1-İade talep edilen devlet, siyasil suçluyu iade ederek, o devletin iç meseleleri hakkında bir tavır almak istememekte; uluslararası hukuktaki devletin içişlerine karışmama ilkesi gereği, siyasil suçluları iade etmemektedir.

2-Siyasil suçlarda, özellikle bu suçların kamu düzenine verdikleri zarara ilişkin olarak, adi suçlarda olduğu gibi, aynı kesinlikte sosyal, ahlaki yönden bir hüküm verebilmenin olanaklı bulunmamasıdır. Zira bazen, o siyasil suç işlemek, adil olmayan, zorba bir rejime karşı başvurulabilecek tek çare olabilir.

Siyasil suçluların iadesi konusunu ulusalüstü hukuk perspektifinden ele aldığımızda ise, bu konudaki en önemli düzenlemenin, 13.12.1957 tarihli Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi olduğunu belirleyebiliriz⁵³. Bu sözleşmenin 3. Maddesinde, siyasil suç ya da siyasil suçla bağlantılı bir suç işleyenlerin iade edilmeyecekleri ve adi bir suç işleyen kişinin iadesi talebinin siyasil kanaatleri dolayısıyla yapıldığı veya bu kişinin durumunun yine siyasil kanaatlerinden dolayı ağırlaş-

51 Taner, s.233.

52 Siyasil suçluların iadesine ilişkin olarak lehte ve aleyhteki görüşler için bkz. Bayraktar, s. 194 vd.; Ayrıca, siyasil suçluların iadesi ile uluslararası suçlulukla mücadele süreci arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi için bkz. Durmuş Tezcan, "Uluslararası Terör Suçlarında Uluslararası Yardımlaşma, SÜHFD, C:1, Sy:1, 1988, s. 20 vd.

53 Bu sözleşme, Türkiye tarafından 18.11.1959 tarih ve 7376 sayılı yasayla onaylanarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Bkz. RG 26.11.1959/10365.

tırılacağı konusunda ciddi nedenler bulunursa, bu talebin reddedilebileceği esası düzenlenmiştir. Belirtelim ki, iadenin işlememesi kuralı, mutlak siyasal suçların yanı sıra göreceli siyasal suçları da kapsar şekilde anlaşılmalıdır.

Sözleşmenin 3. Maddesinin 2. Fıkrası, göreceli siyasal suçlara ilişkin olarak geniş yorum esasını benimsemiş ve bir suçun, göreceli siyasal suç olarak benimsenebilmesi için, adi suç ile mutlak siyasal suç arasında doğrudan doğruya sıkı bir bağlantının varlığını aramamıştır. Bu nedenle somut olayda adi suç failinin iadesi talebinin, siyasal nedenlerle yapıldığı veya failin siyasal eğilimlerinin ya da daha somut bir ifadeyle iade talebinde bulunan ülkedeki siyasal rejime karşıt olmasının, iadesi durumunda onun daha ağır bir uygulamayla karşılaşmasına neden olacağı yönünde ciddi sebepler bulunuyorsa; o halde eylem, göreceli siyasal suç kapsamında değerlendirilebilecek ve siyasal suçun sonuçlarını doğuracaktır⁵⁴.

Siyasal suç faillerinin iadesi ile ilintili diğer bir ulusüstü sözleşmeyi ise, 27 Ocak 1977 tarihli Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi⁵⁵ oluşturmaktadır. Bu sözleşme, eylemlerin siyasal suç olarak nitelendirilmesi konusunda taraf devletlerin yetkilerine bir sınırlama getirmiş ve sözleşmenin 1. Maddesinde sayılan suçların⁵⁶, siyasal suç-siyasal suçla bağ-

54 Zafer, "Ceza Hukukunda Terörizm", s. 112.

55 Bu sözleşme de, Türkiye tarafından 27.10.1980 tarih ve 2327sayılı yasayla onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bkz. RG 26.3. 1981/17291. Ayrıca bkz. Yenisey, "Milletlerarası Ceza Hukuku", s. 375-380.

56 Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin terör eylemlerini belirleyen 1. Maddesinde şu suçlar sayılmıştır:

a- 16 Aralık 1970 tarihinde Amsterdam'da imzalanan ve uçakların hukuka aykırı olarak ele geçirilmesini önlemek maksadıyla meydana getirilen sözleşmede sayılan suçlar,

b- 23 Eylül 1971 tarihinde Montreal'de imzalanan sözleşmeye aykırı suçlar,

c- Diploması memurları dahil uluslararası himayeye sahip kişilerin özgürlük, vücut bütünlüğü ve hayatlarına karşı tecavüz oluşturan suçlar,

d- Adam kaçıрма, rehin alma veya kanunsuz özgürlüğün kısıtlanması suçları,

lantılı suç ya da siyasal saikle işlenen suç olarak nitelendirilemeyeceğini belirtmiştir. Bu nedenle sözleşmeye taraf devletler arasındaki ilişkide bir engel yoksa, kendisinden iade talebinde bulunan devlet, 1. Maddede sayılan suçlardan dolayı sanığı iade etme zorunluluğu altına girmektedir. Buna karşın Sözleşmenin 2. Maddesinde belirtilen suçlar⁵⁷ açısından ise taraf devletlere, bu suçları siyasal suç-siyasal suçla bağlantılı suç veya siyasal saikle işlenen suç sayıp saymama konusunda bir takdir yetkisi tanınmış olup, taraf devletler bu maddedeki suçlar açısından belirtilen takdir yetkilerini kullanarak, failerin iade edilmesine veya edilmemesine karar verebileceklerdir. Ayrıca Sözleşmenin 5. Maddesi, Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 3/2 maddesi ile paralel bir düzenleme getirmekte⁵⁸ ve kendisinden iade talebinde bulunan devlet, yapacağı inceleme sonucunda, suçun siyasal olmadığı sonucuna ulaşsa dahi, iade talebinin siyasal nedenlerle yapıldığı ya da failin iade talebinde bulunan ülkedeki siyasal rejime karşıtlığının, iadesi halinde durumunun ağırlaşmasına neden olacağı kanaatine varırsa, bu devletin iade talebini geri çevirebileceği esasını düzenleme altına almaktadır. Belirtelim ki, Sözleşmenin 5. Maddesi ile getirilen bu düzenleme, öğretide, siyasal suç alanını daraltmak amacıyla siyasal suç olarak değerlendirilemeyecek suçları sayan 1. Madde hükmünü etkisizleştirdiği ve iade tasarrufunu taraf devletlerin insiyatifine bıraktığı gerekçeyle eleştirilmektedir⁵⁹.

e- Bomba, el bombası, roket, otomatik ateşli silahlar, bombalı mektup ya da koliler kullanmak suretiyle işlenen suçlar,

f- Yukarıda sayılan suçlardan birini işlemeye teşebbüs veya böyle bir suçu işleyen veya işlemeye teşebbüs eden bir şahsın eylemine suç ortağı olarak iştirak eylemleri, terör eylemlerindedir. bkz. Yenisey, "Milletlerarası Ceza Hukuku", s. 375 vd.

57 Sözleşmenin 2. Maddesine göre, "Hayat, vücut bütünlüğü ya da kişi özgürlüğü aleyhine işlenmiş olup da 1. Maddenin dışında kalan ve şiddet unsuru içeren diğer vahim suçlar ve şahıslara karşı toplu bir tehlike teşkil etmek şartıyla mala karşı işlenen suçlar da, terör suçlarıdır." Bkz. Yenisey, Milletlerarası Ceza hukuku, s. 375; Zafer, "Ceza Hukukunda Terörizm", s. 261.

58 Bayraktar, s. 200.

59 Zafer, "Siyasi Suç", s. 551.

İlgili bölümde belirttiğimiz üzere, siyasal suçluların iade edilmemesi bugün itibarıyla, gerek iç hukuk mevzuatlarında gerekse ikili andlaşmalar ile çok taraflı andlaşmalarda kendisine yer bulan evrensel bir kural olmakla birlikte, siyasal suç alanının daraltılması eğilimi ile paralel olarak, siyasal özellik gösteren belirli suçlar açısından iade tasarrufunun olanaklı kılınması esası kabul edilmektedir. Siyasal suçluların geri verilmemesi kuralının istisnaları olarak nitelendirebileceğimiz bu suçlara özetle şu şekilde değinebiliriz:

- Belçika Kuralı

Bağlı siyasal suç faillerinin geri verilebilmeleri olanağını yaratan ilk istisna, öğretilerde "Belçika Kuralı"⁶⁰ olarak isimlendirilmektedir. Kuralın bu ismi, Belçika'ya yaptığı bir ziyaretten dönen Fransa Kralı III. Napoleon'un Belçika'da yaşayan bir Fransız vatandaşı tarafından suikaste uğraması ve bu eylem sonucunda gelişen olaylardan kaynaklanmaktadır. Bu olayda, fail eylemden sonra Belçika'da yakalanmış ancak Fransa'nın bu kişi hakkındaki iade talebi Belçika tarafından reddedilmiştir. Ancak daha sonra Belçika'da 22 Mart 1856'da bir yasa çıkarılmış ve bu yasa ile, siyasal suçluların iadesini yasaklayan 1 Ekim 1833 tarihli yasada bir değişiklik yapılarak, "devlet başkanına görevde iken suikast düzenlenmesi" eylemi, siyasal suçluların iade edilmemesi kuralının bir istisnası olarak benimsenmiştir⁶¹.

Zaman içerisinde çeşitli ülkelerde de benimsenerek evrenselleşen bu kural, Suçluların İadesi Avrupa Sözleşmesi'nin 3/3. Paragrafında da kendine yer bulmuş ve bu maddede "iş bu sözleşmenin tatbikatı bakımından, bir devlet reisinin veya ailesi efradından birinin hayatına kasıt siyasi bir suç sayılmayacaktır" ifadeleri kullanılmıştır.

⁶⁰ Belçika Kuralı'nın leh ve aleyhindeki görüşler hakkında yarıntılı bilgi için bkz. Özek, "Devlet Başkanına...", s. 127 vd.; Ayrıca bkz. Bayraktar, s. 146-149.

⁶¹ Belçika Kuralı'nın ortaya çıkış süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Taner, s. 122.; Armaoğlu, s. 1604 vd.; Özgen. S. 90-91.

Görüldüğü üzere, Belçika Kuralı'nın getirdiği koruma alanına yalnızca devlet başkanı değil, onun ailesi efradı da girmektedir⁶². Ayrıca karşılaştırmalı hukuk uygulamasında Belçika kuralı'nın içeriğinin işlenen suç açısından da genişletildiği ve böylece siyasal suç alanının daraltılması yoluna gidildiği görülmektedir. Nitekim Benelux ülkeleri arasında yapılan andlaşmalarda yalnızca hayata ve vücut bütünlüğüne karşı işlenen suçlar değil, aynı zamanda özgürlüğe karşı işlenen suçların da adi suç sayıldığı görülmektedir⁶³. Belçika kuralı açısından tartışılan bir konuyu ise, bu kuralın getirdiği korumadan hükümet başkanının yararlanıp yararlanamayacağı konusu oluşturmaktadır. Öğretide, bu konuya ilişkin olarak, Belçika Kuralı'nın getirdiği koruma alanının hükümet başkanını kapsamayacağı düşüncesi egemen bulunmaktadır⁶⁴. Buna karşın Türkiye'nin Irak, İran ve A.B.D. ile yaptığı ikili andlaşmalarda ise, devlet başkanı ve ailesinin yanı sıra, hükümet başkanı ve ailesine karşı işlenen suçlar da Belçika Kuralı'nın koruma alanına dahil edilmişlerdir⁶⁵.

- Terörizm Eylemleri

Terörizm, özetle, siyasal bir amaca ulaşabilmek için şiddetin araç olarak kullanıldığı bir suç tipidir⁶⁶.

Hemen yukarıda değindiğimiz üzere, Türkiye tarafından da onaylanarak yürürlüğe sokulan Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi, 1. Maddesi ile, terör eylemcilerinin, siyasal suçluların iade edilmemesi kuralının istisnasını oluşturduklarını açık bir şekilde hükme bağlamış bulunmaktadır⁶⁷.

62 Ayrıntılı bilgi için bkz. Süheyl Donay, "Türkiye ile ABD Arasında "Suçluların Geri Verilmesi ve Ceza İşlerinde Karşılıklı Yardım" ve "Ceza Yargılarının Yerine Getirilmesine İlişkin" Andlaşmalar" MHB, 1981, Sy:1, s. 11.

63 Bayraktar, s. 143.

64 Ayrıntılı bilgi için bkz. İçel-Donay, s. 225.

65 Bayraktar, s. 143.; A.B.D. ile yapılan ikili andlaşmanın incelenmesi için ise bkz. Donay, s. 11 vd.

66 Terörizmin tanımlanması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zafer "Ceza Hukukunda Terörizm", s. 9-12

67 Aynı yönde bkz. İçel-Donay, s.226.

- İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar

Belirli bir etnik veya dinsel grubun kısmen veya tamamen imhasına yönelen jenosit eylemlerinin failleri, özellikle II. Dünya savaşı'nın insanlığa yaşattığı acı deneyimlerin bir sonucu olarak, iade kapsamına alınmış bulunmaktadırlar. Bu durum 1948 tarihli Jenosit'in Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'nde düzenleme altına alınmış; yine Suçluların İadesi Avrupa Sözleşmesi'ne ek 1. Protokolün 1. Maddesinde de, bu eylemlerin, 3. Madde anlamında siyasal özellik taşımadıkları hükme bağlanmıştır.

Siyasal suçluların iadesi anlamında ceza hukuku öğretisinde tartışılan konulardan birisi de, siyasal suçlunun iade edilmemesi durumunda, bu kişi hakkında iade etmeyen devlet tarafından bir kovuşturma yapıp yapılamayacağı konusudur. Öğretide genel olarak kabul gören düşünce tarzına göre⁶⁸, siyasal suçlarda iadenin gerçekleşmemesi halinde, iade etmeyen devletin artık kovuşturma yetkisi kalmamaktadır. Buna göre, bu tarz suçlarda iadenin gerçekleşmemesinin nedeni, eylemin siyasal özellik taşımasıdır. O halde aynı siyasal özelliğin, bu eylem hakkında kovuşturma yapılmasını engellemesi de mantığın bir gereğidir. Gerçekten, eğer kovuşturma yapılacaksa, bu takdirde iade etmemenin bir anlamı kalmaz. Üstelik, bu tarz bir durumda iadenin gerçekleşmemesi, artık fail için bir imtiyaz değil, aksine onun daha ağır bir işleme tabi tutulması anlamını taşır⁶⁹. Yine ,siyasal suçlarda iadenin geçerli olmamasının dayandığı temel kurallardan birisinin, devletlerin birbirlerinin içişlerine karışmaması ilkesi olduğu düşünüldüğünde, kendisinden iade talebinde bulunulan devletin, suçluyu iade etmek yerine onun hakkında kovuşturma başlatmasının, bu ilkeyi ihlal ettiği ve diğer devletin içişlerine müdahale niteliği taşıdığı kuşkusuzdur⁷⁰.

68 Sulhi Dönmezer, "Yabancı Memleketlerde İşlenen suçlar, Siyasi Suçlar ve Nisbi Siyasi Suçlar" IÜHFM, C:XV, 1949, Sy: 2-3'ten Ayrı Bası, s. 2 vd.; Şensoy, s. 73, Özgen, s. 96.

69 Dönmezer-Erman, C:III, s. 446.

70 Özgen, s. 96; Bayraktar, s. 202; Zafer, "Siyasi Suç", s. 552.

Siyasal suçlar ile uluslararası ceza hukuku arasındaki ilişkide önem taşıyan diğer bir konuyu ise, siyasal suçların ceza yargılarının milletlerarası değeri yönünden irdelenmesi oluşturmaktadır. Türkiye tarafından da onaylanarak yürürlüğe konulan Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Konusunda Avrupa Sözleşmesi⁷¹'nin 3. Maddesi, ilke olarak, bir taraf ülkede verilmiş ceza yargılarının diğer bir taraf ülkede infaz edilmesi esasını benimsemiş ve sözleşmenin 5. Maddesinde de, bu uygulamanın koşulları düzenleme altına alınmıştır. Ancak aynı Sözleşmenin 6/b maddesinde, cezalandırılan suçun siyasal özellik göstermesi halinde, infazı gerçekleştirmesi talep edilen ülkenin, yapacağı değerlendirme sonucunda bu talebi yerine getirmeyebileceği esası düzenleme altına alınmıştır. Böylece, siyasal suçlunun iade edilmemesi ilkesinin bir uzantısı olarak nitelendirilen⁷² bu hüküm ile, siyasal suçtan dolayı bir ülkede verilen mahkumiyetin failin bulunduğu diğer bir ülkede infaz edilememesi söz konusu olacaktır.

Bu noktada, siyasal suçların uluslar arası adli yardımlaşma konusunda yarattığı sonuçlar da, irdelenmesi gereken diğer bir konuyu oluşturmaktadır. Bilindiği üzere, adli yardımlaşma mekanizması, uluslararası suçlulukla mücadelede temel yapı taşlarından birisidir. Bir devletin kendi egemenlik alanı dışında resmi işlemlere kalkışmasının olanaksızlığı, özellikle usuli önlemler konusunda yabancı devletin ilgili mercilerinin işbirliğini zorunlu kılmaktadır⁷³. Adli yardımlaşma konusuna özgülenmiş ulusalüstü bir düzenleme olarak, 20.04.1959 tarihli Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Sözleşmesi⁷⁴ gösterilebilir. Bu Sözleşme ile, yabancı ülkedeki bir tanığın istinabe yoluyla dinlenmesi, el koyma, arama, tutuklama, bilgi aktarma

71 Bu sözleşme Türkiye tarafından 01.03.1977 tarih ve 2081 sayılı yasayla onaylanarak yürürlüğe girmiştir. RG 14.12.1977/ Sy: 16139

72 Bayraktar, s. 205.

73 Adli yardımlaşmanın hangi konularda gerçekleştirilebileceği hakkında bkz. Zafer, "Ceza Hukukunda Terörizm", s. 114.

74 Bu sözleşme Türkiye tarafından 18.03.1968 tarih ve 1034 sayılı yasayla onaylanarak yürürlüğe girmiştir. RG 16.10.1968/Sy: 13028

gibi işlemlerin ne şekilde gerçekleştirileceği düzenleme altına alınmaktadır⁷⁵. Sözleşmenin 2a maddesinde ise, siyasal suçlara ilişkin bir düzenleme getirilmekte ve taraf devletlere, suçun siyasal ya da siyasal suçla bağlantılı bir suç olması (veya mali suçlarla ilgili bulunması) durumunda adli yardım talebini geri çevirebilme olanağı tanınmaktadır. Bu durumun, siyasal suçun kapsamı ve içeriği konusunda uzlaşamayan devletler arasındaki işbirliğini zorlaştırdığı kuşkusuzdur⁷⁶.

Belirtelim ki, taraf devletlere tanınan adli yardım talebini geri çevirebilme yetkisi, Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 8/1 maddesi ile sınırlandırılmış ve bu madde ile sözleşmenin 1. ve 2. maddelerinde yer alan suçlar yönünden adli yardımlaşma talebinin geri çevrilemeyeceği düzenleme altına alınmıştır⁷⁷.

b) Ceza muhakemesi hukuku yönünden

Siyasal suçlar sahip oldukları özellikler nedeniyle, ceza muhakemesi hukukunda da belirli bir ayrıcalığa sahip olmuşlar ve bu suçlara ilişkin yargılamanın özel mahkemelerde yapılması esası benimsenmiştir. Söz gelimi ülkemizde, siyasal suç niteliği taşıyan pek çok eylem bakımından yetkili mahkeme, 26.06.1973 tarih ve 1773 sayılı "Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Yasa"nın 9. Maddesi uyarınca Devlet Güvenlik Mahkemeleri'dir.

Türk Ceza Muhakemesi Hukuku'nda, siyasal suçlara iliş-

75 Bayraktar, s. 205.

76 Zafer, "Siyasi Suç" s, 556.

77 Sözleşmenin 8/1 maddesinde bu durum şu şekilde ifade edilmiştir: "Akid devletler 1. veya 2. maddede zikredilen suçlara taalluk eden kovuşturmalara ilgili ceza meselelerinde yekdiğerine en geniş adli yardımı sağlayacaktır. Talep edilen devletin ceza meselelerinde karşılıklı adli yardıma taalluk eden kanun bütün hallerde uygulanacaktır. Bununla beraber bu yardım siyasi bir suç veya siyasi suça murtabit suç veya siyasi nedenlerle işlenmiş bir suçla ilgili olduğundan bahisle sadece bu sebeple reddedilemeyecektir." bkz. Yenisey, "Milletlerarası Ceza Hukuku" s. 377.

kin yargılamada kabul edilen farklı bir kural ise, bu suçların yargılanmasında suç üstü (meşhud suç) hükümlerinin uygulanamaması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Nitekim 3005 sayılı Meşhud Suçları Muhakeme Usulü Yasası'nın 3. Maddesinde, bu yasa hükümlerinin siyasal suçlar açısından uygulama alanı bulamayacağı açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Buna karşın karşılaştırmalı hukukta, siyasal suçlara ilişkin yargılamanın çabuklaştırılması yönünde beliren gelişmeler, ülkemizde de etkisini göstermiş ve 1696 sayılı "Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun"un 1. Maddesi⁷⁸ ile belirli nitelikteki siyasal suçlar hakkında, Meşhud Suçları Muhakeme Usulü Yasası hükümlerine göre yargılama yapılacağı esas düzenleme altına alınmıştır.

O halde, 1696 sayılı yasa ile, bu yasanın 1. Maddesinde belirtilen nitelikteki siyasal suçlar açısından, 3005 sayılı Yasa'nın 3. Maddesindeki hükmün zımnen ilga edildiği sonucuna ulaşmak gerekmektedir⁷⁹.

---

78 1696 sayılı Yasa'nın 1. Maddesi ise şu şekildedir: "Anayasada yer alan temel hak ve hürriyetleri ideolojik amaçlarla Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayrılığına dayanılarak nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak maksadıyla işlenen suçlarla bunlara murtabit suçları işleyenler hakkında soruşturma ve kovuşturmalar 3005 sayılı kanun hükümlerine göre yapılırlar" bkz. Zafer, "Siyasi Suç", s. 560.

79 Bayraktar, s. 204-205.